

AYOLLAR MILLIY KO'YLAGI UCHUN ANDOZA TAYYORLASH

Kodirova Matluba Rozikovna

Farg'ona ICHSHUI maxsus texnikumi

ishlab chiqarish ta'lim ustasi

Annotatsiya. Ushbu maqolada o'zbek ayollarining milliy ko'ylagi andozasini tayyorlash texnologiyasi, bosqichlari va amaliy yondashuvlari batafsil tahlil qilinadi. Milliy liboslarning tarixiy va madaniy o'rni, turli hududlarga xos ko'ylak turlari, mato tanlash mezonlari hamda tikuv bosqichlari yoritilgan. Shuningdek, tikuv jarayonida qo'llaniladigan asosiy konstruktorlik formulalari, andoza chizish va uni modellashtirishga oid amaliy ko'rsatmalar berilgan. Asosiy e'tibor libosning tanaga mosligi, estetik bezaklari va milliy urf-odatlariga mos holda yaratilishiga qaratilgan.

Kalit so'zlar: Milliy ko'ylak, andoza tayyorlash, o'lcham olish, atlas, adras, tikuv texnologiyasi, modellashtirish, o'zbek libosi, milliy urf-odatlar, bezak.

Abstract. This article analyzes in detail the technology, stages and practical approaches to making a pattern for a national Uzbek women's dress. The historical and cultural role of national dresses, types of dresses typical for different regions, criteria for choosing fabrics and sewing stages are covered. The main design formulas used in the sewing process, practical instructions for drawing a pattern and modeling it are also given. The main attention is paid to the fit of the dress, its aesthetic decoration and creation in accordance with national traditions.

Keywords: National dress, pattern making, taking measurements, atlas, adras, sewing technology, modeling, Uzbek dress, national traditions, decoration.

Kirish

Milliy libos har bir xalqning o'ziga xos urf-odatlari, madaniyati, qadriyatlarini va estetik qarashlarini ifoda etuvchi muhim moddiy madaniyat namunasidir.

Xususan, o‘zbek xalqining milliy kiyimlari asrlar davomida shakllanib, turli tarixiy, ijtimoiy va iqlimiy omillar ta’sirida boyib kelgan. Ayniqsa, ayollar milliy ko‘ylaklari o‘zining nafisligi, rang-barangligi va did bilan yaratilgan bezaklari orqali ajralib turadi[1]. Bu liboslar nafaqat kundalik hayotda, balki to‘y-tomoshalar, marosimlar va bayramlarda ham o‘zbek ayolining milliy qadriyatlar va estetik didga bo‘lgan hurmatini ifodalaydi. Bugungi globallashuv va sanoatlashtirish jarayonida milliy liboslarimizni nafaqat an’anaviy shaklda, balki zamonaviy modaga moslashtirib tikish, ularni yosh avlod orasida ommalashtirish muhim vazifalardan biriga aylangan. Shunday vaziyatda milliy ko‘ylaklar andozasini to‘g‘ri tayyorlash va tikuv texnologiyasini chuqur o‘rganish zarurati yanada ortmoqda. Chunki har qanday muvaffaqiyatli tikuvchilik ishlari sifatli andozadan boshlanadi. Aynan andoza libosning tanaga mos kelishini, qulayligini va estetik ko‘rinishini belgilaydi.

Tahlil va natijalar

Milliy ko‘ylak turlariga umumiy nazar.

O‘zbekiston ayollarining milliy ko‘ylaklari – bu faqat kiyim emas, balki o‘ziga xos madaniy timsollar, urf-odatlar, estetik qarashlar va ma’naviy qadriyatlarning amaliy ko‘rinishidir. Har bir viloyat, hatto qishloq darajasidagi kiyinish uslubi o‘ziga xos bo‘lib, liboslar shakli, rang tanlovi, bezaklari, matosi va tikilish uslubi bilan ajralib turadi[2].

Farg‘ona vodiysi ko‘ylaklari

Farg‘ona vodiysi – O‘zbekistonning eng qadimiy va boy madaniyatga ega mintaqalaridan biri bo‘lib, bu hududda tikiladigan ayollar ko‘ylaklari atlas va adras kabi an’anaviy matolardan tikiladi. Farg‘onalik ayollar ko‘ylaklari keng, to‘g‘ri shaklda bo‘lib, ko‘pincha uzun yengli va qadam bosishda keng taraladigan etakli bo‘ladi. Ko‘pincha bu ko‘ylaklar tilla rangli iplar bilan bezatiladi.

Buxoro uslubi ko‘ylaklari

Buxoro ayollarining milliy ko‘ylaklari nafislik, mukammallik va bayramona ko‘rinish bilan ajralib turadi. Ushbu ko‘ylaklarda zardo‘zlik, atlas, zarbaft matolar keng qo‘llaniladi. Ko‘ylaklar ko‘pincha tor bel, keng etak va qiya yengli bo‘lib[3], ularga mos zarli duppilar va zarli ro‘molchalar bilan to‘ldiriladi. Ko‘ylakning old qismi bezakli, to‘r yoki ipak matoli, ko‘pincha milliy naqshlar bilan tikilgan bo‘ladi.

Qashqadaryo va Surxondaryo ko‘ylaklari

Janubiy mintaqalarda – ayniqsa, Qashqadaryo va Surxondaryoda ayollar liboslari tabiiy harakatlar uchun qulay, kengroq va yengil matolardan tikiladi. Ko‘ylaklar odatda oqish rangda, ustidan naqshli kamzul yoki yengil choponlar kiyiladi. Ushbu hududda paxtali, salqin matolardan foydalaniladi. Etnik jihatdan ba‘zan tojikona uslub bilan uyg‘unlashgan shakllar ham uchraydi.

Xorazm uslubi

Xorazmlik ayollarning ko‘ylaklari o‘zining yorqin ranglari, silliq tuzilishi va bosh kiyimlar bilan uyg‘unligida o‘ziga xos. Ko‘ylaklar uzun, yenglari keng, ko‘pincha oldi tugmachali yoki bezakli bo‘lib, atlas, baxmal va ipak matolar ishlatiladi. Ustidan yostiqli kamzul kiyish odatiy hol sanaladi.

Toshkent va zamonaviylikka yaqinlashgan uslublar

Toshkent shahrida milliy ko‘ylaklar bugungi zamonaviy modalar bilan uyg‘unlashtirilgan holda, tor bel, orqasi fermuarli va rang-barang shifon, saten kabi matolardan tikiladi. Bu liboslar milliylik va zamonaviylikni birlashtirishga qaratilgan bo‘lib, yosh avlod orasida ommaviylashmoqda[4].

Andoza tayyorlash jarayonining bosqichlari

Milliy ko‘ylak uchun andoza tayyorlash bir nechta texnologik bosqichlarda amalga oshiriladi:

Ko‘ylak tikishdan avval tananing quyidagi asosiy o‘lchovlari olinadi:

- Bo‘y uzunligi (umumiy va ko‘ylak uzunligi)
- Ko‘krak kengligi

- Bel va son o'lchami
- Yelka kengligi
- Qo'l uzunligi (yeng uchun)
- Yelkadan pastki chiziqqacha bo'lgan masofa

Bu o'lchamlar shaxsiy andozani tayyorlashda asos bo'ladi.

Andoza konstruksiyasini chizish

Andoza chizishda klassik konstruktorlik formulalaridan foydalaniladi. Misol uchun:

- Ko'krak o'lchami/4 + o'zgaruvchan qo'shimcha (2-4 sm)
- Bel chizig'i – toraytirilgan, lekin harakatga qulay bo'lishi uchun 2-3 sm

qo'shiladi

- Yelka chizig'i – bukilmasin, yelka qiyaligiga moslashtiriladi

Andoza qismlari: orqa va old qism, yeng (qiya yoki to'g'ri), yoqa qismi.

Modellash

Milliy ko'ylaklarda modellashtirish (ya'ni andozani estetik bezaklarga moslashtirish) jarayoni muhim ahamiyatga ega:

- **Yoqa turi:** doira shaklida, "V" shaklida, gulduzi yoki to'qma bezak bilan ishlangan.
- **Yeng turi:** kengaytirilgan yoki tor qiya yenglar, guldor charxpalak yenglar.
- **Pastki qism:** etakda riyoz, yostiqli (qorishma) qatlamlar, tasmali bezaklar.

Andoza asosida tikish va moslashtirish

Ayollar milliy ko'ylagini tikish jarayoni to'g'ri va sifatli tayyorlangan andozaga asoslanadi. Bunda har bir kesilgan qism o'z o'lchami va shakli bilan libosning umumiy tuzilishini belgilaydi. Shu sababli andozaga asoslangan tikuv jarayoni bosqichma-bosqich, aniqlik bilan olib borilishi, har bir detal e'tibor bilan tikilishi kerak.

1. Andoza asosida matoni kesish

Tayyor andoza qismlari – ya’ni old va orqa qism, yeng, yoqa, etak va boshqa detallar mato ustiga qo’yilib, naqsh yo’nalishiga muvofiq holda joylashtiriladi. Ayniqsa atlas, adras va zardo‘z matolar bilan ishlaganda naqshlarning simmetrik chiqishiga alohida e’tibor beriladi[5]. Matoni kesishdan oldin uni bug‘ yordamida dazmollash, cho‘ziluvchan qismlarini mustahkamlash (dublir mato bilan) tavsiya etiladi.

2. Birinchi yig‘ish (qoralama tikuv)

Tikishdan oldin barcha qismlar vaqtinchalik sanchilib (ko‘pincha qo‘l bilan) qoralama tikuv qilinadi. Bu bosqichda libos egasiga kiyilib ko‘rsatiladi va zarur tuzatishlar belgilanadi. Bu amaliyot libos tanaga mukammal mos tushishini ta’minlashda muhim o‘rin tutadi[6].

3. Asosiy tikuv bosqichlari

Quyidagi jadvalda asosiy tikuv bosqichlari, ularning qisqacha mazmuni va muhim tavsiyalari ko‘rsatilgan:

Bosqich	Mazmuni	Amaliy tavsiya
1. Yelkalarni tikish	Old va orqa qismlar yelka chizig‘i bo‘yicha birlashtiriladi.	Choklar mustahkam va simmetrik bo‘lishi zarur.
2. Yengni tikish	Yenglar o‘zining joyiga o‘rnatiladi.	Qiya yenglarda pastki qismda to‘plama yoki elastik chok qo‘llanilishi mumkin.
3. Yon choklarni tikish	Butun korpus yon qismlari tikiladi.	Eni tananing harakatiga mos bo‘lishi kerak.
4. Yoqani tikish	Yoqaning shakli bo‘yicha ichki va tashqi qismlar tikiladi.	Yoqani tikishda teshik chiqib ketmasligi uchun ichki astar ishlatiladi.

5. Etakni tikish	Etak pastki qismi tikiladi yoki qirrasi ishlanadi.	Etak choklari ichki tomonga bukilib, 0.5–1 sm kenglikda tikiladi.
6. Bezak elementlarini tikish	Qo'shimcha bezaklar, tasmalar, tugmalar, atlas gul bezaklar tikiladi.	Bezash elementlari naqshga mos bo'lishi kerak.

Moslashtirish va yakuniy ishlov

Asosiy tikuv tugagach, libos egasiga qayta kiydirilib, oxirgi moslashtirish ishlari bajariladi. Kerakli hollarda bel qismini toraytirish, yelkalarni to'g'rilash, yeng uzunligini sozlash kabi o'zgartirishlar kiritiladi. Shundan so'ng barcha choklar silliqalanadi, ortiqcha iplar tozalanadi va libos dazmollanadi.

5. Estetik va sifat nazorati

Tayyor ko'ylakda quyidagi omillarga e'tibor qaratiladi:

- Libos simmetrik va tanaga mos tushganmi?
- Naqshlar yoki bezaklar bir-biriga mos kelganmi?
- Choklar ko'rinmaydigan va mustahkammi?
- Harakatda noqulaylik tug'dirmaydimi?

Agar yuqoridagi mezonlar to'liq bajarilgan bo'lsa, bu ko'ylak milliylik va sifatni o'zida mujassam etgan mukammal mahsulot bo'ladi.

XULOSA

Ayollar milliy ko'ylagi nafaqat tashqi ko'rinish, balki xalqning madaniy merosi, estetik qarashlari va qadriyatlarining yorqin timsolidir. Ushbu liboslarni yaratish jarayoni puxta andoza tayyorlashdan boshlanadi. Har bir bosqich — o'lcham olish, konstruktsiyani chizish, mato tanlash, tikish va bezatish — o'zaro bog'liq bo'lib, yakunda estetik va ergonomik jihatdan mukammal libos paydo bo'ladi. Milliy ko'ylaklarni zamonaviy modaga uyg'unlashtirib, yoshlar orasida ommalashtirish — madaniy merosimizni asrab-avaylashning muhim shaklidir.

Maqolada bayon etilgan nazariy va amaliy jihatlar tikuvchilik sohasi vakillari uchun foydali ko'rsatmalar beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Turg'unova N.M. *Milliy liboslar tarixi va amaliyoti*. – Toshkent: San'at, 2018.
2. Xo'jayeva D.M. *Ayollar liboslarining konstruksiyasi va dizayni*. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2021.
3. O'zbekiston Respublikasi Madaniyat vazirligi. *O'zbek milliy liboslari albomi*. – Toshkent: Gafur G'ulom nashriyoti, 2017.
4. Karimova S.X. *Milliy kiyimlarni modellashtirish asoslari*. – Samarqand: SamDPI, 2020.
5. UNESCO. *Traditional Dress and Cultural Identity in Central Asia*. – Paris: UNESCO Publishing, 2019.
6. Жураева З. *Конструирование и моделирование одежды народов Узбекистана*. – Ташкент: «Устоз», 2015.
7. Valiev, G. N., & Khomidov, V. O. (2020). Study of the Shape of a Balloon of Natural Silk Thread When Winding From a Fixed Packing. *International Journal of Advanced Research in Science, Engineering and Technology (IJARSET)*, 7(8), 14733.
8. Валиев, Г. Н., Хомидов, В. О., & Турдиев, М. (2020). Особенности формы баллона нити натурального шёлка при сматывании с неподвижной паковки. *Физика волокнистых материалов: структура, свойства, наукоемкие технологии и материалы (SMARTEX)*, (1), 24-29.
9. Касымов, Ш. С., Хайдаров, З., Хомидов, В. О., Юлдашев, Х. Т., & Отажонов, С. М. (2011). Исследование влияния токового усиления на фотоэлектрографические и выходные характеристики преобразователя изображений ионизационного типа. *Физическая инженерия поверхности*.

10. Касымов, Ш. С., Парицкий, Л. Г., Хайдаров, З., Хомидов, В. О., & Отажонов, С. М. (2010). О возможности усиления фототока плазмы газового разряда в преобразователях изображений ионизационного типа. *Фізична інженерія поверхні*, (8, № 3), 214-221.
11. Samieva, T. S., Mirkomilova, R. M., & Obidovich, K. V. (2021). The professional pedagogical activity in modern education. *ACADEMICIA: An International Multidisciplinary Research Journal*, 11(9), 275-277.
12. Akbarov, K., Alimov, N., Otazhonov, S. M., & Khomidov, V. O. (2010). The external impact on photoelectric properties of nano-crystal p-CdTe films.
- 13.